

FRI-2B.313-1-L-04

ROMAN IDEAS FOR THE MODERN CONCEPT OF LEGAL DISCIPLINARY LIABILITY

Velislava Acheva, PhD

Faculty of Law

Department of Public Law,

University of Ruse "Angel Kanchev"

E-mail: vacheva@uni-ruse.bg

***Abstract:** The term Roman law nowadays often refers to more than the laws of Roman society. The legal institutions evolved by the Romans had influence on the laws of other peoples in times long after the disappearance of the Roman Empire and in countries that were never subject to Roman rule. In Roman times, there was a division of "the state" on the one hand and "the people" on the other. The modern term legal disciplinary liability is related to the system of legal relationships arising in the case of a violation of the law where the infringer is a public body or its representative*

***Keywords:** legal disciplinary liability*

***JEL Codes:** K340, K330*

ВЪВЕДЕНИЕ

ОТПЕЧАТЪКЪТ НА РИМСКОТО ПРАВО ВЪРХУ СЪВРЕМЕННИТЕ ПРАВНИ СИСТЕМИ

Понятието правна система можем да определим, като начин на организиране, структуриране и прилагане на правото, посредством съвкупността от правни норми, правни институти и отраслите на правото, които заедно формират структурата на правото, ведно с техните правни отношения и правни взаимовръзки.

Цялостното функциониране на правната система се гарантира от правнопринудителната сила на държавата, наложила на територията си съответния правов ред. Нейните гаранции зависят от пределите, в които държавата упражнява своя суверенитет и прилага юрисдикцията си. (Iovcheva, T., 2015).

За да изследваме съвременните правни системи е нужно да обърнем поглед към „началото“. Към историческото развитие на обществото, към задълбочено изследване на процесите на еволюция на взаимоотношенията между институцията и индивида. Правните принципи имат първостепенно значение за смисъла на системата, те имат приложение дори със специфики за цялата система. Те са онези ръководни идеи, които носят смисъла на правото, смет по специфичен начин с оглед конкретните обществени отношения. (Marinova, S., 2009).

ИЗЛОЖЕНИЕ

Правото може да бъде оправдано и неоправдано и чрез съотнасяне с други социални ценности, в това число и с други нормативни социални системи. Включените в тях социални норми имат ценностен характер и така, вече юридизирани, свързват правото с изразените в тях ценности. Оправдаността на правото е резултат от оценката за неговата съотносимост и съпоставимост с други – външни за него – но възприети от обществото социални ценности. (Kumanova, E., 2018). Редица изследователи в областта на правото и историята са проявявали интерес именно към „началото“, а то безспорно и неопровержимо е римското право. Безспорен е фактът, че благодарение на влиянието и налагането на Римското право, в периода между XII-XV век в Западна Европа, днешното европейско право е достигнало това свое ниво на развитие и стремеж към саморегулиране. Според. Петко Венедиков,

основна причина Римското право да бъде пренесено по нашите земи, това са зачестилите през ЗП век търговски взаимоотношения между италианските градове и Източна Европа. (Venedikov, P., 1999). В този смисъл правото отразява съответните ценности и чрез тях регулира обществените отношения, чрез тях ги насочва към дължимото. (Marinova, S., 2014). Така, правото е осмисляно като модел на благородни очаквания за създаване на ред и съвършенство в процеса на овладяване на заобикалящата действителност. (Valcheva-Kumanova, E., 2008).

През различните исторически епохи пространственото действие на правото еволюира а неговият нормативен израз – законът, променя своя териториален обхват в зависимост от тенденциите в развитието на държавността. (Iovcheva, T., 2015). С времето Римската идея се развила и извън територията на Италия. Най – напред то било пренесено във Франция. През XV век Римското право се приема в Германската Империя, като общо имперско право. Действието му в Германия е отменено през 1900 г. с влизане в сила на новия Граждански кодекс.

По своята същност Римското право води два дяла: Публично право и Частно право. *Publicum ius est quod ad statum rei Romanae spectat, privatum - quod ad singulorum utilitatem.* - Публичното право е това, което се отнася до положението на римската държава, а частното - това, което се отнася до ползата на отделните лица.

Тук следва да се обърнем и да потърсим първообраза на „юридическата отговорност“. Така или иначе теоритичните проблеми на юридическата отговорност е класическа тема, която до сега не е губила своята актуалност, но категорично можем да изведем становището, че именно в Древен Рим за първи път се е появил института „юридическа отговорност“. Следва да определим най-важната характеристика на „юридическата отговорност“, а именно специфичната само за нея „принудителност“. Както знаем основни принципи в правния мир са принципите на равенство между страните и съразмерност. В различните отрасли на правото се наблюдава известна разлика в тяхното съществуване. Що се отнася до публично правните науки безспорно е установено, че правната действителност е форма на социална свобода, но за да може да се прояви тя е необходимо изначално нейното гарантиране. С възникването на римскоправните норми, които са уреждали отношенията между лицата се е постигнало точно това – регулиране на обществените отношения. „Свободата“, обаче съдържа в себе си противоположност, изразена в „принуда“. Без това равновесие обществото не може да съществува. В своя труд „Юридическа отговорност“, Георги Бойчев извежда понятието „хомеостазис“, обяснява го като съществуване на обществото в равновесие и последващото му развитие. Точно този „хомеостазис“ се появява с възникването и развитието на Римското право. (Boichev, G., 1994). В тази връзка Римското частно право представлява една съвършена в техническо отношение правна система, която е оказала огромно влияние върху по-нататъшното развитие на правото.

Терминът „юридическа отговорност“, битуващ в съвременната ни правна система, се появява и започва своето историческо развитие още в Древен Рим. Юридическата отговорност тогава се е изразявала в наглед елементарни за съвременното ни принуди – отстраняването от държавния апарат, възстановяване на причинените щети, отчуждаване на имуществото на виновния в чужда полза.

„Da mihi factum, dabo tibi ius.“ – „Дай ми фактите и ще ти дам правото“. Една от основите, на който почива Римската юридическа система. Само по себе си то представлява един завършен юридически процес, при който може да проследи в цялостното влияние, което икономическият базис оказва върху промените в правната надстройка. На първо място Римската правна система прави разграничение между физически и юридически лица. Ето това е началото, от това разделение на лицата води началото си юридическата отговорност. В съвременното право съществува легална дефиниция за „юридическа отговорност“, а именно: система от правоотношения, произтичащи при наличието на състав на правонарушение, със субект от една страна, по принцип „Държавен орган“, и от друга

страна правонарушителят. Главното в съдържанието, на които е определянето и реализирането на съответната мярка на отговорност, с което се постига ограничаване или лишаване на последния от съответни блага.

За Римското право физическото лице за него представлява живородено дете, жизнеспособно, да има човешки образ.

Юридическо лице за Римското право, това били обществените организации. Според Савини правният ред, чрез фикция, създава от тези организации субекти на правото, които са фиктивни субекти.

Според днешните теории юридическата отговорност притежава определени правни характеристики, които я отличават от останалите видове отговорност. Абсолютно задължително за нея е да произтича от правонарушения. Осъществява се по специален ред и от специализирани органи. Това се случва чрез налагането на юридически санкции, които са предвидени в съответните правни норми. Субектите на юридическа отговорност са субекти на правото. Те могат да бъдат два основни вида:

- Първият вид е този, спрямо който се осъществява юридическата отговорност; това е лицето извършило правонарушения, за което следва да понесе съответната юридическа санкция, която се изразява в ограничаване на негови законни права и интереси; за да бъде такъв субектът трябва да притежава правното качество дееспособност.

- Вторият вид е този, който осъществява юридическата отговорност; това държавен орган, който представлява властнически правомощия; той има правото и задължението да осъществи юридическата отговорност като определя конкретната юридическа санкция и я реализира.

Като основен неин белег би следвало да отбележим, че юридическата отговорност има за обект определени блага и ценности, които са правно защитени. Тя има както принудителна, така и превантивна функция.

Видовете юридическа отговорност се разграничават в зависимост от вида на налаганата санкция:

- Наказателна – осъществява се при извършено престъпление, юридическа санкция, за което е наказание;

- Административна – осъществява се при извършено административно нарушение, за което санкцията е административно наказание;

- Дисциплинарна – осъществява се при нарушение на трудовата дисциплина, за което съответната санкция е дисциплинарно наказание;

- Гражданска – осъществява се при извършено гражданско правонарушение, като съответно има гражданска санкция.

Според теорията на Римското право деликтите се разделят на публични престъпления, това са тези от които възниква право на Държавата да преследва и накаже провинилия се. Другата група това са частни деликти. При тях възникват задължения за провинения към потърпевшия. От тях се поражда три категории искове:

1. Наказателни искове, които целят да наложат едно наказание на виновния (делинквента). Наказателните искове се погасяват със смъртта на делинквента. Една група от тях, наричана „*actiones vindictam spirantes*” – искове, целящи отмъщение, те се погасяват и със смъртта на потърпевшия.

2. Реиперсекutoryни искове, които целят да дават обезщетения на потърпевшия за имуществените загуби, които е понесъл. Тези искове са наследими активно и пасивно (и на страната на ищеца и страната на ответника, но от това правило съществуват изключения).

3. Смесени искове, които целят едновременно и наказание, и обезщетение.

В съвременното право дисциплинарната отговорност е самостоятелен вид юридическа отговорност и се изразява в налагането на определени неблагоприятни правни последици и лишения на лицето заради извършеното от него дисциплинарно нарушение. Налага се при нарушение на трудовата дисциплина от страна на работника или служителя. Прилага се само спрямо физически лица, защото се отнася към личните отговорности.

Наказва се личността на правонарушителя. От субективна страна правонарушението се характеризира с вина при извършването му – умишлено или при небрежност.

Обект на нарушението е трудовата дисциплина. Чл. 187 от КТ обхваща съставите на основните нарушения, като изброяването им е примерно. Поради многообразието и спецификата на трудовите задължения не е възможно тяхното изчерпателно изброяване, а и не е препоръчително. Могат да бъдат нарушенията относно работното време, нелоялно отношение към работодателя, явяване на работника или служителя на работа в състояние, което не му позволява да изпълнява възложените задачи, нарушения на трудовата дисциплина, свързани с неизпълнение на възложената работа, увреждане на имуществото на работодателя.

Дисциплинарната отговорност може да се кумулира с другите видове отговорности, ако правонарушението, за което се налага дисциплинарна отговорност, освен белезите на нарушение на трудовата дисциплина причинява и материална вреда на работодателя или съдържа белезите на административно нарушение или престъпление. Може да се кумулира поотделно с имуществената, с административнонаказателната или с наказателната отговорност, заедно с имуществената и с наказателната отговорност или заедно с имуществената и административнонаказателната отговорност. А в някои случаи виновното неизпълнение на трудовите задължения може да бъде въздигнато в престъпление. Тогава, наред с основанието за привличане към дисциплинарна отговорност, съществува и основание за привличане към наказателна отговорност.

Неправомерните деяния в римското право са били групирани в две рязко обособени категории – престъпления (*crimina*) и деликти. Първите (*crimina*) са били престъпления на публичното право. Те са били преследвани от самата държава по пътя на публичното обвинение пред специални наказателни съдилища. Свързани са с публичноправни наказания.

Деликтите от своя страна са били частноправни нарушения. Те са преследвани от частните лица по реда на гражданския процес и са свързани с частноправна санкция. Като се изключат останките от кръвното отмъщение и талион на най-древното римско право, тази частноправна санкция е винаги парична глоба, която провиненият заплаща в полза на потърпевшия. За всеки деликт на потърпевшия е дадена съответна акция – *action furti*, *action iniuriarum* и т.н.

Римското право разглежда деликтите като елемент на частното право защото породените от тях санкции санкционират вземания за определена парична сума също така защото са породени в патримониума на потърпевшия.

ИЗВОДИ

Заключението можем да посветим на Римският юрист Целз, определил правото като „изкуство за доброто и справедливото“. Удивителният дух на римляните да създават и прилагат правото преминава през бариерите на времето до наши дни. Римското право си остава онази невероятно стабилна основа, върху която се изгражда съвременната правна култура. Много автори приемат римското право като първата правна система в исторически план, която изцяло е отделена от обичая и религията.

REFERENCES

Boichev, G., *Juridicheska otgovornost* (1994). (*Оригинално заглавие:* Бойчев Г. Юридически отговорност, 1994, София, ИК Юриспрес)

Valheva-Kumanova E. *Pravov red i pazaren red*. (2008). Ruse, Nauchni trudove na RU, t.47 (*Оригинално заглавие:* Куманова Е. Правов ред и пазарен ред. Русе, Научни трудове на РУ, 2008, том 47.)

Venedikov, P., *Zapiski po rimsko pravo* (1999). (*Оригинално заглавие:* Венедиков П, Записки по римско право, 1999 София)

Kumanova E. Istina i pravda. Ruse, (2018). Sbornik dokladi ot Mejdunarodna nauchna konferencia "Istini i laji a fakti, novini i sabitia". (**Оригинално заглавие:** Куманова Е. Истина и правда. Русе, Сборник доклади от Международна научна конференция „Истини и лъжи за факти, новини и събития“)

Iovcheva, T., Deistvie na zakona v prostranstvoto (2015). (**Оригинално заглавие:** Йовчева Т. Действие на закона в пространството, 2015 Варна, ИК Стено)

Iovcheva, T., Deistvie na zakona i realizacia na pravnoto regulirane (2015). (**Оригинално заглавие:** Йовчева Т. Действие на закона и реализация на правното регулиране Русе, Научни трудове на РУ, 2015, том 54)

Marinova, S., Kam poniatieto za obstestven i praven interes (2014). (**Оригинално заглавие:** Маринова С. Към понятието за обществен и правен интерес Русе, Научни трудове на РУ, 2014, том 53)

Marinova, S Otnosno pravnite principii i smisala na sistemata (2009). (**Оригинално заглавие:** Маринова С. Относно правните принципи и смисъла на системата Русе, Научни трудове на РУ, 2009, том 48)